

การวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศเพื่อกำหนดองค์ประกอบเมทาดาตาของจารึก Analysis of Information Features for Identification of Inscription Metadata Elements

วิศปต์ ชัยช่วย^{1*}, ลำปาง แมนมัตย์², วิลาส วูวงศ์³, และ นิสาชล จำนงศรี⁴
Witsapat Chaichuay^{1*}, Lampang Manmart², Vilas Wuwongse³, and Nisachol Chamnongsri⁴

^{1,2}สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

¹²Information Science Department, Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University

³มหาวิทยาลัยมหิดล

³Mahidol University

⁴สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

⁴School of Information Technologies, Suranaree University of Technology

*ติดต่อผู้เขียน witsch@kku.ac.th

ส่งบทความ 23 เมษายน 2559 | แก้ไข 3 มิถุนายน 2559 | ตอรับ 8 มิถุนายน 2559 | เผยแพร่ 28 มีนาคม 2560

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะด้านเนื้อหาความรู้ ภายนอก และบริบทของจารึกในประเทศไทย ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ จารึกสมัยสุโขทัยและอยุธยา (ระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23) จำนวน 42 รายการ ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร (documents analysis approach) ตามแนวการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของทรัพยากรสารสนเทศ (features of information) ผลการวิเคราะห์จารึกทำให้สามารถกำหนดองค์ประกอบเมทาดาตาของจารึกได้ 19 องค์ประกอบใน 3 ด้าน แบ่งออกเป็น 1) ด้านเนื้อหา 5 องค์ประกอบ คือ กลุ่มเนื้อหา โครงสร้างเนื้อหา ชื่อจารึก ยุคสมัย ผู้สร้าง 2) ด้านกายภาพ 7 องค์ประกอบ คือ วัสดุบันทึกวัสดุ ลักษณะ ขนาด จำนวนด้านและบรรทัด อักษร ภาษา และ 3) ด้านบริบท 8 องค์ประกอบ คือ เลขทะเบียน ที่พบ ที่อยู่ดั้งเดิม ที่อยู่ปัจจุบัน ประวัติการได้มา ผู้อ่าน แพล หรือให้คำปรึกษา สำเนาจารึก การพิมพ์เผยแพร่

คำสำคัญ: จารึก, เมทาดาตา, สารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม

Abstract

The objective of this research was to analyze Thai inscription features including content, physical and context. The study samples consisted of 42 items of Sukhothai and Ayutthaya inscription (14th-18th Centuries A.D.). The data was analyzed by document analysis approach based on features of the information. The study reveals that the inscription metadata element has 19 elements which can be grouped into 3 groups: 1) Content: topic and structure of content, title, period, and creator 2) Physical: material, appearance, dimension, sides and lines, script, and language and 3) Context: registration number, founded location, history of discovery, translator and advisor, product type of inscription, and bibliography.

Keywords: inscription, metadata, cultural heritage information

บทนำ

จารึก คือ เอกสารโบราณที่เกิดจากการใช้เหล็กแหลมจารหรือตอกสกัดเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนวัสดุเนื้อแข็ง เช่น ศิลา ไม้ ดินเผา แผ่นโลหะ จารึกมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ในการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ ตลอดจนศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างถือว่าจารึกเป็นหลักฐานขั้นต้น (primary source) ที่มีความแม่นยำและน่าเชื่อถือมากที่สุด และยังสามารถใช้เป็น

แหล่งอ้างอิง (reference source) ในการตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานอื่นๆ ได้อีกด้วย (Jean, 1992; วรรณิการ์ วัฒนเกษม, 2552; ประเสริฐ ณ นคร, 2549) แม้ว่าในปัจจุบันจารึกส่วนใหญ่ได้รับการอ่าน แพล ถ่ายถอดออกมาเป็นรูปอักษรปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่การจะเข้าถึงเพื่อนำความรู้ในจารึกมาใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ถูกต้องตรงความต้องการนั้น ยังคงค่อนข้างมีข้อจำกัด คือ ผู้ใช้อาจต้องค้นหาจารึกทีละรายการจากหนังสือ

ประชุมศิลาจารึก ซึ่งย่อมต้องใช้เวลาและเป็นการยากหากไม่คุ้นเคยกับการค้นคว้าข้อมูลจากจารึก หรือหากต้องการภาพสำเนาจารึกบนกระดาษ (rubbing) ผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยต้องเดินทางไปขอรับบริการอ่านสำเนาจารึกได้จากหอสมุดแห่งชาติเท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถทำสำเนาจารึกได้ด้วยตนเอง เป็นต้น

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเด็นหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจในสาขาวิชาการสารสนเทศ คือ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อลดข้อจำกัดในการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมด้วยการแปลงโบราณวัตถุ เอกสาร โบราณให้อยู่ในรูปดิจิทัล (digitization) เพื่อให้สามารถรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมจากแหล่งต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันเป็นชุดทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัล (digital collection) การแปลงมรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นดิจิทัลมีประโยชน์ คือ 1) เอื้อให้เกิดการเข้าถึงและการใช้โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและสถานที่ 2) ทรัพยากรสารสนเทศในเรื่องเดียวกันอาจปรากฏได้หลายแบบฉบับ (version) สำหรับกลุ่มผู้ใช้ที่มีวัตถุประสงค์ต่างกัน และยังสามารถรวมทรัพยากรสารสนเทศแต่ละตัวเข้าไว้ด้วยกัน หรือนำมาเปรียบเทียบกันได้ 3) เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรต้นฉบับได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการแปลงให้เป็นทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลนั้น ทำให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้โดยไม่ต้องเคลื่อนย้าย หรือแตะต้องต้นฉบับ (Kando & Adachi, 2004) อย่างไรก็ตามการแปลงทรัพยากรสารสนเทศชุดหนึ่งให้อยู่ในรูปดิจิทัลนั้น จำเป็นต้องพัฒนาชุดข้อมูลที่ใช้บรรยายลักษณะทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลขึ้นมา เพื่อบอกตำแหน่งที่จัดเก็บและจุดเข้าถึงเนื้อหาและเชื่อมโยงไปยังทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ ที่สัมพันธ์กันได้ รวมถึงข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศอีกชุดหนึ่งเรียกว่า เมทาดาทา (metadata) จึงจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงความรู้ในทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลได้ตรงกับวัตถุประสงค์การใช้งาน

เมทาดาทา (metadata) หมายถึง สารสนเทศที่ถูกพัฒนาขึ้นอย่างมีโครงสร้างเพื่อใช้ในการบรรยายทรัพยากรสารสนเทศอีกชุดหนึ่ง ในด้านลักษณะเนื้อหา (content) โครงสร้าง (structure) ตลอดจนความสัมพันธ์ (relation) ระหว่างองค์ประกอบ (elements) ที่ใช้ในการบรรยายทรัพยากรสารสนเทศ จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นและการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศ เมทาดาทาของทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทเกิดจากชุดขององค์ประกอบ (set of metadata elements) ต่างๆ ที่กำหนดมาเพื่อใช้บรรยายทรัพยากรสารสนเทศ เช่น ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง ปีที่สร้าง ลักษณะเนื้อหา เป็นต้น และกฎเกณฑ์ในการเลือกและแสดงค่าของข้อมูลในแต่ละองค์ประกอบ ตลอดจนวิธีการเข้ารหัส (encode) องค์ประกอบเพื่อให้เครื่อง

อ่านได้ ชุดขององค์ประกอบ กฎเกณฑ์ และวิธีการเข้ารหัสเหล่านี้เรียกกันว่า คำร่างเมทาดาทา (metadata scheme) (Baca & Getty Research Institute, 2008; Caplan, 2003; Haynes, 2004) ในปัจจุบันจึงมีการพัฒนาคำร่างเมทาดาทาขึ้นมาสำหรับทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภท เช่น Dublin Core Metadata Element Set (DCMES) สำหรับการจัดการเอกสารเว็บ Encoded Archival Description (EAD) สำหรับการจัดทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุในรูปอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น สาเหตุที่ต้องมีการพัฒนาคำร่างเมทาดาทาสำหรับทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทนั้น เนื่องจากเงื่อนไขสำคัญ คือ 1) ลักษณะเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน 2) ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทที่แตกต่างกัน 3) กลุ่มผู้ใช้ที่มีความต้องการใช้งานของทรัพยากรสารสนเทศที่แตกต่างกัน อีกทั้งในปัจจุบันยังไม่มีคำร่างเมทาดาทาใดที่จะสามารถใช้อธิบายทรัพยากรสารสนเทศได้ทุกประเภทและใช้เป็นเครื่องมือเข้าถึงความรู้หรือเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างสมบูรณ์ (Caplan, 2003; Chen, Chen, Sum, & Lin, 2003; Haynes, 2004) จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาคำร่างเมทาดาทาที่เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะของทรัพยากรสารสนเทศที่แตกต่างกันนั่นเอง

การแปลงจารึกให้อยู่ในรูปดิจิทัล อาจทำให้สามารถจัดการจารึกทำได้ง่ายขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงความรู้ในจารึกได้อย่างครบถ้วน ถูกต้อง รวดเร็ว และตรงกับความ ต้องการ จึงจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาคำร่างเมทาดาทาสำหรับจารึกที่อยู่ในรูปดิจิทัลขึ้นมาโดยเฉพาะ โดยการพัฒนาขึ้นต้องคำนึงถึงคุณลักษณะเฉพาะของจารึกเป็นฐาน และต้องตั้งเอาองค์ประกอบ (elements) ที่จำเป็นต่อการอธิบายจารึก และสามารถใช้เป็นจุดเข้าถึงจารึกหรือเชื่อมโยงไปยังทรัพยากรสารสนเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ดังนั้นบทความนี้จะนำเสนอผลของการวิเคราะห์จารึกเพื่อให้ได้องค์ประกอบเมทาดาทาอันจะนำไปสู่การพัฒนาเป็นคำร่างเมทาดาทาที่สมบูรณ์ต่อไป

■ วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศของจารึกในประเทศไทย ในด้านเนื้อหา กายภาพ และบริบท

■ ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร (documents analysis approach) ตามแนวการวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศ (features of information) (Baca & Getty Research Insti-

tute, 2008; Shepherd & Yeo, 2003) ในฐานะที่จารึกเป็นสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage information) ประเภทหนึ่ง เกณฑ์การวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. เนื้อหา (content) หมายถึง ส่วนประกอบที่บ่งบอกหรือแสดงลักษณะเนื้อหาความรู้ในจารึก เป็นลักษณะภายใน (intrinsic) ที่ต้องอาศัยการอ่านวิเคราะห์ ตีความเพื่อกำหนดลักษณะออกมา ประกอบด้วย 1) กลุ่มเนื้อหา 2) โครงสร้างเนื้อหา 3) ชื่อจารึก 4) ยุคสมัย 5) ผู้สร้าง

2. กายภาพ (physical) หมายถึง องค์ประกอบที่บ่งบอกหรือแสดงถึงกายภาพของจารึก เป็นลักษณะภายนอก (extrinsic) ที่อาศัยการสังเกตหรือวัดเพื่อกำหนดลักษณะออกมา ประกอบด้วย 1) วัสดุบันทึก 2) รูปลักษณ์ 3) จำนวนด้านและบรรทัด 4) ขนาด 5) อักษร 6) ภาษา

3. บริบท (context) หมายถึง องค์ประกอบที่บอกสภาพแวดล้อมที่บ่งชี้เกี่ยวกับการสร้าง จัดเก็บ และใช้ทรัพยากรสารสนเทศ ตลอดจนความสัมพันธ์กับสารสนเทศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) เลขทะเบียน 2) ที่พบ 3) ที่อยู่ดั้งเดิม 4) ที่อยู่ปัจจุบัน 5) ประวัติการได้มา 6) ผู้อ่าน แพล หรือให้คำปรึกษา 7) ภาพถ่าย/สำเนาจารึก/คำอ่าน คำแปล 8) การพิมพ์เผยแพร่

ตารางที่ 1 จารึกสุโขทัยและอยุธยาจำแนกตามรูปลักษณ์และเนื้อหา

เนื้อหา	หลักหรือแท่ง		แผ่น		เป็นส่วนประกอบของโบราณสถาน		เป็นส่วนประกอบของโบราณวัตถุ		รวม
	สุโขทัย	อยุธยา	สุโขทัย	อยุธยา	สุโขทัย	อยุธยา	สุโขทัย	อยุธยา	
- การประกาศกิจกรรมทางศาสนา	32	10	4	26		2	16	6	96
- การสรรเสริญกษัตริย์และพระราชวงศ์	8								8
- กฎหมาย	1								1
- การทำสัตยประดิษฐาน	3	1							4
- หลักธรรมมะคาถา บทสรรเสริญพระเป็นเจ้า	4			3				1	8
- การบอกชื่อวัตถุ หรืออธิบายภาพ					43		2	3	48
- การพระราชทานสมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์				11					11
- อักษรวิธี				1					1
- อื่นๆ (ตัวอักษร ข้อความ จากชิ้นส่วนจารึก)	2								2
รวม	50	11	4	41	43	2	18	10	179

■ ตัวอย่างและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (purposeful sampling) คือ เลือกมาเฉพาะจารึกสุโขทัยและอยุธยา (ระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23) ที่ได้รับการขึ้นทะเบียน อ่าน แพล และเผยแพร่ โดยหอสมุดแห่งชาติ หรือคณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยแล้ว เนื่องจากจารึกกลุ่มดังกล่าวนี้มีเนื้อหา รูปลักษณ์ ที่หลากหลายครอบคลุมมากกว่าจารึกในยุคสมัยอื่น จำนวน 179 รายการ นำมาจัดเป็นตารางเมทริกซ์ตามตารางที่ 1 เพื่อให้เห็นถึงการกระจายในเชิงรูปลักษณ์และเนื้อหา จากนั้นผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างจารึกโดยยึดกลุ่มเนื้อหาเป็นสำคัญ แล้วจึงพิจารณาเลือกจากเงื่อนไขต่างๆ ได้แก่ รูปลักษณ์ ภาษา อักษร ยุคสมัย วัสดุบันทึก แหล่งที่พบและจัดเก็บ จำนวนด้าน/บรรทัด ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสารสนเทศอื่นๆ เป็นต้น ให้มีความหลากหลายกรณีมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จำนวน 42 รายการ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษา

กลุ่มจารึก	จำนวนทั้งหมด	จำนวนที่เลือก
- การประกาศกิจกรรมทางศาสนา	96	20
- การพระราชทานสมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์	11	5
- การสรรเสริญกษัตริย์และพระราชวงศ์	8	5
- การบอกชื่อวัตถุ หรืออธิบายภาพ	48	4
- หลักธรรมมะคาถา บทสรรเสริญพระเป็นเจ้า	8	2
- การทำสัตยประดิษฐา	4	2
- กฎหมาย	1	1
- อักษรวิธี	1	1
- อื่นๆ (ตัวอักษร ข้อความจากชิ้นส่วนจารึก)	2	2
รวม	179	42

หมายเหตุ: จารึกในกลุ่มเนื้อหาการบอกชื่อวัตถุหรืออธิบายภาพ จำนวน 48 รายการ ในจำนวนนี้เป็นจารึกสุโขทัย จำนวน 43 รายการ ซึ่งพบในแหล่งโบราณสถานเดียวกัน และมีลักษณะคล้ายกัน ดังนั้นจึงเลือกมาเพียง 2 รายการ รวมกับจารึกอยุธยาอีก 2 รายการ เป็น 4 รายการ

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูล การวิเคราะห์จารึกจำนวน 3 ชุด ได้แก่ 1) แบบวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาจารึก 2) แบบวิเคราะห์ลักษณะกายภาพจารึก 3) แบบวิเคราะห์บริบทที่เกี่ยวข้องกับจารึก โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูล บันทึกด้วยตนเอง และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสรุปประเด็น จำแนก จัดกลุ่มข้อมูลตามองค์ประกอบ

■ ผลการศึกษา

1. คุณลักษณะด้านเนื้อหาของจารึก

1.1 กลุ่มเนื้อหาในจารึก จากการวิเคราะห์จารึกจำนวน 42 รายการ สามารถจำแนกกลุ่มเนื้อหาในจารึกได้เป็น 8 กลุ่มดังนี้

1.1.1 จารึกประกาศกิจกรรมทางศาสนา มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศให้ผู้อื่นทราบว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้กระทำการกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ ซึ่งได้แก่ การสร้างพระพุทธรูป เทวรูป การสร้างวัด สร้างเสนาสนะ การกัลปนา การระงับอธิกรณ์

1.1.2 จารึกพระราชทานสมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพระราชทานสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์หรือบรรดาศักดิ์ให้กับข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน โดยบันทึกไว้เป็นหลักฐานบนลานเงินหรือลานทอง พระราชทานไว้กับตัวบุคคลที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์นั้นๆ

1.1.3 จารึกสรรเสริญกษัตริย์และพระราชวงศ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ในส่วนของพระราชประวัตินั้น มีการบอกถึงการสืบเชื้อสายพระราชวงศ์ ส่วนพระราชกรณียกิจนั้น มักกล่าวถึงการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ การเสด็จออกผนวช การศึก ตลอดจนบอกขอบเขตพระราชอาณาจักร

1.1.4 จารึกบอกชื่อวัตถุหรืออธิบายภาพ มักจะมีเนื้อหาสั้นๆ กล่าวแต่เพียงว่าวัตถุนี้คืออะไร ใครเป็นผู้สร้าง เช่น จารึกที่ฐานพระพุทธรูปทิตไสหง ระบุว่าพระพุทธรูปนี้ทิตไสหง นางแก้วเป็นผู้สร้าง เป็นต้น หรือการอธิบายภาพว่าภาพจำหลักนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร เช่น จารึกภาพชาดกวัดศรีชุม ที่มีข้อความจารึกสั้นๆ บอกว่าเป็นชาดกเรื่องอะไร เป็นต้น

1.1.5 จารึกหลักธรรมมะคาถา หรือบทสรรเสริญพระเป็นเจ้า ในการศึกษาครั้งนี้มี 1 รายการคือ จารึกคาถาป้องกันอันตราย เป็นการเอ่ยถึงนามของเทพเจ้าซึ่งคุ้มครองป้องกันอันตราย และขอให้สวัสดิมงคลแห่งไกลไปตกยังที่อื่น

1.1.6 จารึกสัตยประดิษฐา มีเนื้อหาเป็นพยานหลักฐานเกี่ยวกับการทำข้อตกลงร่วมกันของบุคคลสองฝ่าย เพื่อมุ่งให้เกิดการกระทำหรือห้ามมิให้กระทำการใดๆ โดยอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อบันดาลความสุขและความหายนะตาม

เงื่อนไขที่ตกลงกัน เช่น จารึกปูชนียวัตถุจอต เนื้อหาว่าด้วยการ
ทำสังคายนาระหว่างผู้เป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย และมีคำสาปแช่ง
ผู้กระทำผิดคิดคด

1.1.7 จารึกกฎหมายในการศึกษาครั้งนี้มีเพียง
รายการเดียว คือ จารึกกฎหมายลักษณะโจร ซึ่งเป็นกฎหมาย
ที่กรุงศรีอยุธยา บัญญัติสุโขทัย ในฐานะที่เป็นเมืองหลวงของ
ประเทศราชใช้เป็นการประกาศเป็นมาตราต่างๆ

1.1.8 จารึกอักษรวิธีย มีลักษณะเป็นการสอน
อักษรวิธียหรือเป็นจารึกแบบเรียนขั้นต้นของคนโบราณสำหรับ
ผู้ที่เริ่มเรียนสระและพยัญชนะ ในการศึกษาครั้งนี้มีเพียงรายการ
เดียว จารึกแม่อักษรขอมชุดปรอท พระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้า
ธรรมาธิเบศไชยเชษฐสุริยวงศ์หรือเจ้าฟ้ากุ้ง

1.1.9 อื่นๆ ได้แก่ ชิ้นส่วนจารึกที่แตกหัก แต่ยัง
ปรากฏรูปอักษร คำ ซึ่งอาจนำไปใช้ศึกษาในเชิงอักษรวิธียได้

เมื่อพิจารณาเนื้อหาโดยรวมของจารึกจะเห็นว่า จารึก
ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเป็นการประกาศ และเรื่องราวที่ประกาศส่วน
ใหญ่มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา แม้จารึกบางรายการ
อาจจะเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เช่น การสรรเสริญกษัตริย์
และพระราชวงศ์ แต่ก็มักจะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในทาง
ศาสนาของกษัตริย์อยู่ด้วยเสมอ

1.2 โครงสร้างเนื้อหาของจารึก จากการอ่านวิเคราะห์
เนื้อหาจารึกทั้งหมดอาจแบ่งโครงสร้างเนื้อหาได้เป็น 3 ส่วน คือ
ส่วนต้น ส่วนเนื้อความ และส่วนท้าย ดังนี้

1.2.1 ส่วนต้น เป็นส่วนนำเข้าสู่เนื้อความหลัก
หรือการขึ้นต้นข้อความ อาจขึ้นต้นด้วยคำว่า “ศุภมัสดุ” ซึ่งแปลว่า
ขอความดี ความงามจงมี หรือขึ้นต้นด้วยบทนมัสการ
พระรัตนตรัย เช่น จารึก พร.1 วัดบางสนุก เริ่มต้นด้วยคาถา
ภาษาบาลีสั้นๆ แล้วตามด้วยข้อความว่า “กูข้ายอมือนบพระศรี
รัตนตรัย อันดีพิเศษกว่าอินท” เป็นต้น แล้วจึงเป็นการประกาศ
ศักราชหรือบอกวันเวลา อันเป็นมูลเหตุให้เกิดการจารึกขึ้น
แต่จารึกบางรายการก็เริ่มต้นด้วยการบอกศักราชเลย โดยไม่มี
บทนมัสการพระรัตนตรัย ศักราชที่ปรากฏนั้นอาจเป็นศักราชใน
ช่วงเวลาที่บันทึกเรื่องราวขึ้น หรือเป็นศักราชที่กล่าวย้อนไปยัง
เหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วอันเป็นมูลเหตุให้เกิดการจารึก เช่น จารึก
สท.28 นายศรีโยธาออกบวช เริ่มต้นด้วยคาถาและข้อความ
นมัสการพระรัตนตรัย แล้วจึงบอกศักราชที่นายศรีโยธาออกบวช
คือ “เมื่ออุปสมบท ศักราชได้ ๘๖๘ ชาลนักษัตร อัฐศก เดือน
๖ ขึ้น ๘ ค่ำ วันพุธ” ส่วนศักราชที่สร้างจารึกนั้น ปรากฏในส่วน
ท้าย คือ “เมื่อต้องจารึกนี้ชวตวรรษตวรรษสัมฤทธิศก เดือนสิบสอง
แรมแปดค่ำ วันพุธ สิทธิการิยะแล” เป็นต้น หากเป็นจารึกของ
ล้านนาและล้านช้างมักจะพบว่ามีการระบุดวงฤกษ์ไว้ในส่วนต้น
ด้วย การขึ้นต้นด้วยคำว่าศุภมัสดุ บทนมัสการ หรือประกาศ

ศักราชนั้น มีเฉพาะในจารึกบางรายการเท่านั้น บางรายการก็มี
เฉพาะส่วนเนื้อความ

1.2.2 ส่วนเนื้อความ เป็นส่วนที่บอกหรือ
ประกาศเรื่องราวที่จารึก อาจเป็นข้อความสั้นๆ บันทึกเรื่องราวที่
เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น จารึก สท.77 ปลายรอยพระพุทธรูปศิลา
วัดเชิงคีรี ระบุว่า ปี 2053 ได้สถาปนาพระบาทลักษณะ หรืออาจ
มีเนื้อหายาวกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ย้อนหลังไปก่อนปีที่มีการ
จัดทำจารึกขึ้น เช่น จารึก สท.6 วัดป่าแดง แผ่นที่ 1 ซึ่งสร้างขึ้น
ในปี พ.ศ. 1949 แต่มีการทำคามไปในปี พ.ศ. 1931 แล้วจึงเล่า
เรื่องไล่เรียงตามลำดับเวลา จารึกบางรายการ เช่น จารึก สท.1
พ่อขุนรามคำแหง ก็เล่าเรื่องราวเลยโดยไม่มีการขึ้นต้นด้วยคำว่า
ศุภมัสดุ บทนมัสการ หรือการประกาศศักราช

1.2.3 ส่วนท้าย เป็นส่วนที่แสดงการตั้ง
อธิษฐานขอให้ผลบุญกุศลที่ได้กระทำมาตามรายละเอียดในส่วน
เนื้อความนั้น ส่งผลให้ได้ไปสู่งานบุญที่ดียิ่งขึ้นหรือให้ได้บรรลุนิพพาน
ได้พระศรีอาริยมตไตรย เป็นต้น การตั้งจิตอธิษฐานในส่วนท้ายนี้
มักปรากฏในจารึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศกิจกรรม
ทางศาสนา เช่น จารึกนายศรีโยธาออกบวชที่ส่วนท้ายเป็นการ
กล่าวอธิษฐานขอให้การทำบุญกุศลทั้งปวงเป็นผลให้ได้ตรัสรู้
เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต นำพาสัตว์โลกให้พ้นโสมงสาร
มีอายุยืนสองแสนปี ขอให้ผู้รับรู้ได้ร่วมกันอนุโมทนาบุญด้วย
การตั้งอธิษฐานมีเฉพาะในจารึกบางรายการเท่านั้น จารึกที่มี
เนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศกิจกรรมทางศาสนาบางรายการก็
ไม่มีส่วนท้ายนี้

จากการวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาของจารึกที่นำมา
เป็นตัวอย่างของการศึกษา สรุปได้ว่าจารึกไม่ได้มีโครงสร้าง
เนื้อหาที่เป็นแบบแผนตายตัวอาจมีหรือไม่มีส่วนต้นหรือส่วน
ท้ายก็ได้ แต่จะต้องมีส่วนเนื้อความจากการวิเคราะห์โครงสร้าง
เนื้อหาจารึกพบ 4 กรณี คือ 1) จารึกที่มีครบทั้งส่วนต้น
ส่วนเนื้อความ และส่วนท้าย 2) จารึกที่มีเฉพาะส่วนต้นกับ
ส่วนเนื้อความ 3) จารึกที่มีเฉพาะส่วนเนื้อความและส่วนท้าย
4) จารึกที่มีเฉพาะส่วนเนื้อความอย่างเดียว

จารึกที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาสิ้นสุด
ภายในหลักเดียว อย่างไรก็ตาม มีจารึกบางรายการที่มีเนื้อหา
ต่อเนื่องเป็นชุดเดียวกัน คือ จารึก สท.6 วัดป่าแดง (แผ่นที่ 1)
สท.7 วัดป่าแดง (แผ่นที่ 2) และ สท.8 วัดป่าแดง (แผ่นที่ 3)
โดยมีเนื้อหาแบ่งออกเป็นตอนๆ ตอนละแผ่น เรื่องต่อเนื่องเป็น
เรื่องเดียวกัน นักอ่านจารึกสันนิษฐานว่าอาจมีมากกว่าสาม
รายการก็เป็นไปได้ เนื่องจากศักราชระหว่างแผ่นที่ 2 กับแผ่นที่ 3
ใกล้เคียงกันมาก ไม่เหมือนแผ่นที่ 1 กับแผ่นที่ 2 นอกจากนี้ยังพบว่า
จารึกแต่ละรายการจะมีเนื้อความไม่ซ้ำกับรายการอื่น แต่ก็พบว่า
มีจารึกกลุ่มหนึ่งที่มีเนื้อความใกล้เคียงกันเป็นจารึกบนฐาน

พระพุทธรูปที่สร้างในคราวเดียวกัน คือ จารึก นน.13 ฐานพระพุทธรูปวัดพระยาภู (องค์ที่ 1) นน.14 ฐานพระพุทธรูปวัดพระยาภู (องค์ที่ 2) และ นน.15 ฐานพระพุทธรูปวัดช้างค้ำ (องค์ที่ 3) นอกจากนี้ยังพบจารึกที่มีลักษณะพิเศษอีก คือ จารึกที่มีใจความเนื้อหาเดียวกัน แต่จารเป็นสองภาษาโดยหลักหนึ่งเป็นภาษาไทย อีกหลักหนึ่งเป็นภาษาเขมรคือจารึก อย. 1 วัดป่ามะม่วง หลักที่ 1 (ภาษาไทย) และ สท.3 วัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร) ซึ่งถือว่าเป็นกรณีที่น่าน้อย

1.3 ชื่อจารึก

เนื่องจากจารึกเป็นเอกสารโบราณที่ไม่มีการกำหนดชื่อจารึกโดยผู้สร้างมาตั้งแต่ต้น นักอ่านจารึกและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องจึงกำหนดชื่อจารึกเพื่อให้สามารถแยกแยะจารึกแต่ละรายการได้ การกำหนดชื่อตามที่ปรากฏในทะเบียนจารึกของหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร มีดังนี้

1.3.1 กำหนดตามชื่อผู้จัดทำ ซึ่งได้แก่ ผู้สร้างจารึกนั้นหรือผู้สั่งให้สร้าง เช่น จารึกพ่อขุนรามคำแหง (สท.1) จารึกเจ้าวัดบริวารภิกษุ (สท.54)

1.3.2 กำหนดตามสถานที่พบจารึก เช่น จารึกวัดบางสนุก (พร. 1) จารึกวัดพระเสด็จ (สท.12)

1.3.3 กำหนดตามชื่อที่ปรากฏในจารึก โดยอาจเป็นชื่อบุคคล เช่น จารึกธรรมศรัยศ (สท.74) จารึกญาณทัสสี (สท.75) จารึกเถรธรรมไตรโยโลกย์ (สท.76) หรือกำหนดตามชื่อเมือง เช่น จารึกนครชุม (กพ.1) หากพบว่า มีจารึกมากกว่า 1 รายการ ก็มักจะกำหนดด้วยว่าเป็นจารึกรายการที่เท่าไร ภาษา อักษรอะไร เช่น จารึกวัดป่ามะม่วง พบ 3 รายการ คือ 1) จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาไทย 2) จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร 3) จารึกวัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี เป็นต้น

1.3.4 กำหนดตามเนื้อหา เช่น จารึกกฎหมายลักษณะโจร (สท.17) จารึกศาลาป้องกันอสุนีบาต (พล.1) จารึกนายศรีโยธาทออกบวช (สท.28) เป็นต้น

1.3.5 กำหนดตามลักษณะวัสดุบันทึก และมักขยายด้วยชื่อผู้จัดทำ สถานที่พบ หรือชื่อบุคคลที่ปรากฏในจารึก เช่น จารึกฐานพระพุทธรูปนายทิดใส (วัสดุบันทึก-ชื่อผู้จัดทำ) จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย (วัสดุบันทึก-ชื่อบุคคลในจารึก) จารึกแผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ (วัสดุบันทึก-สถานที่พบ) จารึกปลายรอยพระพุทธรูปบาทศิลา วัดเชิงคีรี (วัสดุบันทึก-ชื่อบุคคลในจารึก)

1.4 ยุคสมัย

จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีทั้งที่ปรากฏปีศักราชที่สร้างและไม่ปรากฏปีศักราช มีจารึกจำนวน 24 รายการ (ร้อยละ 57.14) ที่ปรากฏปีศักราชและสามารถคำนวณออกมาเป็นปีพุทธศักราชได้ เช่น จารึก สท.28

นายศรีโยธาทออกบวช ระบุปี “ชวดนักษัตรสัมฤทธิศก เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำวันพุธ สิทธิการิยะแล” ซึ่งคำนวณแล้วตรงกับปีจุลศักราช 890 และตรงกับปีพุทธศักราช 2071 ส่วนอีกจำนวน 16 รายการ (ร้อยละ 42.86) แม้จะไม่มีการระบุศักราชอย่างชัดเจนหรือไม่ปรากฏศักราชเลย แต่นักอ่านจารึกสามารถสันนิษฐานยุคสมัยได้จากรูปอักษรและอักขรวิธี ทำให้ทราบได้ว่าจารึกนั้นควรจะอยู่ในยุคสมัยใด เช่น จารึก พร.1 วัดบางสนุก มีรูปอักษรคล้ายกับจารึก สท.1 พ่อขุนรามคำแหง แต่ไม่น่าจะมีอายุเก่ากว่าหรือร่วมสมัยกับอักษรของพ่อขุนรามคำแหง นักอ่านจารึกจึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 1850-1900 และเมื่อพิจารณาจากความในจารึกที่กล่าวถึง “ปีกัฒหม้า” ซึ่งเป็นกรณับปีของไทยฝ่ายเหนือ หมายถึงปีเถาะ ๕๓๕ ซึ่งตรงกับปีเถาะเอกศกของไทยฝ่ายใต้ ดังนั้นเมื่อเทียบมาเป็นพุทธศักราชแล้วจะตรงกับพุทธศักราช 1882 การสันนิษฐานอายุจารึกยังสามารถพิจารณาได้จากความเชื่อมโยงกับงานศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรม เช่น จารึก อย.2 แผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ น่าจะมีอายุอยู่ในราวปี พ.ศ. 1917 โดยสันนิษฐานจากอายุของพระปรางค์วัดมหาธาตุ ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1917 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 เป็นต้น ความชัดเจนในด้านยุคสมัยนี้เป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของจารึกที่มีมากกว่าเอกสารโบราณประเภทอื่น ที่มักจะไม่สามารถศักราชที่สร้าง

สำหรับระบบศักราชที่ปรากฏในจารึกพบทั้งปีมหาศักราช (ม.ศ.) จุลศักราช (จ.ศ.) และปีพุทธศักราช (พ.ศ.) จากการศึกษาพบว่า จารึกบางหลักมีการระบุทั้งมหาศักราชและจุลศักราช เช่น จารึกปูขุนจิตขุนจอต ที่ระบุว่า “จุลศักราชได้ ๗๕๔ มหาศักราชได้ ๑๓๑๔ ขอมปีวอก...” การที่จารึกระบุวันเดือนปี ละเอียดมากเพียงใด ย่อมจะทำให้นักอ่านจารึกหรือผู้เชี่ยวชาญสามารถคำนวณวันเวลาได้ตรงมากยิ่งขึ้น สำหรับจารึกที่ปรากฏศักราชที่เก่าแก่ที่สุด คือ จารึก สท.1 พ่อขุนรามคำแหง คือ ปี ม.ศ. 1214 (พ.ศ. 1835) ส่วนจารึกปรากฏศักราชที่เก่าแก่ที่น้อยที่สุด คือ จารึก สท.77 ปลายพระพุทธรูปบาทศิลา วัดเชิงคีรี ปี พ.ศ. 2053

1.5 ผู้สร้าง

หมายถึง ผู้ที่ทำให้เกิดการจารึกขึ้น อาจเป็นผู้ที่กระทำการกรรมทางศาสนา แล้วต้องการประกาศให้คนทั่วไปจะได้ร่วมอนุโมทนาบุญ หรือผู้ที่สั่งให้บันทึกเรื่องราวต่างๆ หรือผู้ประพันธ์ข้อความในจารึก โดยชื่อของผู้สร้างนั้นอาจปรากฏอยู่ที่ส่วนต้น ส่วนท้าย หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของจารึกไม่แน่นอน ซึ่งอาจต้องอาศัยการตีความทางประวัติศาสตร์ร่วมด้วยจากการวิเคราะห์ พบว่า มีจารึกที่สามารถระบุหรือสันนิษฐานชื่อผู้สร้างได้ มีจำนวน 24 รายการ (ร้อยละ 57.14) ยังสันนิษฐานไม่

ได้หรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง จำนวน 18 รายการ (ร้อยละ 42.6)
ในจำนวนจารึกที่ปรากฏชื่อผู้สร้างนั้น แบ่งออกได้เป็น

1.5.1 พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เช่น
พ่อขุนรามคำแหง พระยาฤๅไทย (พระมหาธรรมราชาที่ 1)
เจ้าเมืองตรอกสลอบ พระยาศรียศราช เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ-
ไชยเชษฐ สุธิววงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) สมเด็จพระเจ้าพระยาสุรเสนา

1.5.2 ผู้มีบรรดาศักดิ์ เช่น นายอินทสรศักดิ์
กวีราชบัณฑิตศรีธรรมไตรโลก

1.5.3 พระสงฆ์ เช่น พระบรมครูโลกดิลก
ดิรัตน์ศีลคนธวันวาสีธรรมกิตติสังฆราชมหาสามีเจ้า
พระสังฆปริณายก มหาเถรสุมณฑลราชรุจิศรีพิเชียรปริชญา
สมเด็จพระมหาเถรจุฑาภุมณี มหาสัทธาปัญญา (นายศรีโยธา)

1.5.4 สามัญชน เช่น นายทิดใส นายอู่เงียม
พ่ออ้ายผู้ลูกและเขียน

2. คุณลักษณะด้านกายภาพ

2.1 วัสดุบันทึก

คือ วัสดุรองรับการบันทึกด้วยวิธีการจารหรือ
ตอกสกัดลงบนวัสดุเนื้อแข็ง จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการ
ศึกษาส่วนใหญ่ทำจากหินหรือศิลาชนิดต่างๆ จำนวน 26 รายการ
(ร้อยละ 61.90) หินที่ใช้บันทึกมีอยู่หลายชนิด คือ หินชนวน
หินดินดาน หินทราย หินแปร และหินไม่ทราบชนิด รองลงมา
คือ โลหะ 14 รายการ (ร้อยละ 38.1) ซึ่งมีอยู่หลายชนิด คือ ดีบุก
เงิน ทองคำ สำริด

2.2 รูปลักษณ์

คือ ลักษณะรูปร่างภายนอกของจารึกที่สังเกตได้
อาจจัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ จารึกที่เป็นหลักหรือแท่ง
จารึกที่เป็นแผ่น จารึกที่เป็นส่วนประกอบของโบราณวัตถุ จารึก
ที่เป็นส่วนประกอบของโบราณสถาน แต่ละกลุ่มมีลักษณะดังนี้

2.2.1 จารึกที่เป็นหลักหรือแท่ง สำหรับตั้งไว้
บนฐานหรือปักไว้บนพื้น จารึกที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่มักทำ
เป็นรูปใบเสมา 13 รายการ (ร้อยละ 30.95) เช่น จารึก สท.28
นายศรีโยธาออกบวช สท.25 วัดสรศักดิ์ เป็นต้น รองลงมาคือ
ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมทรงกระโจม 3 รายการ (ร้อยละ 7.14) เช่น
จารึก สท.1 พ่อขุนรามคำแหง สท.4 วัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี
เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีจารึกที่เป็นเศษชิ้นส่วนชำรุดอีก
5 รายการ (ร้อยละ 11.90)

2.2.2 จารึกที่เป็นแผ่น ทำมาจากวัสดุที่เป็น
โลหะ หากritzเป็นแผ่นคล้ายใบลาน มักจะเรียกจารึกเหล่านี้ว่า
จารึกลานเงิน จารึกลานทอง ตามวัสดุที่บันทึกด้วย เช่น จารึก
ลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย จารึกลานทองสมเด็จพระมหาเถร
จุฑาภุมณี เป็นต้น สำหรับจารึกที่เป็นแผ่นในการศึกษาค้นนี้มี 9
รายการ (ร้อยละ 21.42)

2.2.3 จารึกที่เป็นส่วนประกอบของโบราณวัตถุ
พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นจารึกที่ฐานของพระพุทธรูป 5 รายการ
(ร้อยละ 11.90) จารึกที่ส่วนปลายของรอยพระพุทธรูปบาทศิลา
1 รายการ (ร้อยละ 2.38)

2.2.4 จารึกที่เป็นส่วนประกอบของโบราณ
สถาน ในการศึกษาค้นครั้งนี้ พบจารึกที่เป็นส่วนประกอบของ
โบราณสถานจากแหล่งเดียว คือ วัดศรีชุม โดยจารึกทำเป็นแผ่น
สี่เหลี่ยม จำหลักเป็นภาพขาคด ประดับไว้ที่เพดานภายในอุโมงค์
วัดศรีชุม อ.เมือง จ.สุโขทัย จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 4.76)

2.3 จำนวนด้านและบรรทัด

ระบบการจารึกข้อความลงบนวัสดุบันทึกของ
จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษา มักจะเริ่มจากซ้ายไป
ขวาเรียงลำดับจากบนลงล่างเป็นบรรทัด จำนวนด้านและบรรทัด
ของจารึกมักไม่แน่นอน จารึกบางรายการอาจจะมีหลายด้าน
แต่ละด้านมีจำนวนบรรทัดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับขนาดและพื้นที่ใน
การบันทึกข้อความ หรืออาจจะมีหลายด้านแต่ที่มีข้อความจารึก
มีเพียงด้านเดียว และยังพบว่าจารึกบางรายการอาจมีขนาดใหญ่
แต่มีข้อความจารึกสั้นๆ เช่น จารึกที่อยู่บนฐานพระพุทธรูปต่างๆ
จารึกที่เป็นหลักหรือแท่งทรงสี่เหลี่ยม มักจะมีการบันทึกข้อความ
ทั้งสี่ด้าน แต่ละด้านมีจำนวนข้อความตั้งแต่ 16 บรรทัดขึ้นไป
จนถึงมากที่สุดคือ 56 บรรทัด เช่น จารึก สท.1 พ่อขุนรามคำแหง
มี 4 ด้าน ด้านที่ 1 มี 35 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 35 บรรทัด ด้านที่ 3
มี 27 บรรทัด ด้านที่ 4 มี 27 บรรทัด จารึกบางรายการ เช่น
จารึกวัดศรีชุม แม้จะมีเพียง 2 ด้าน แต่มีจำนวนบรรทัดด้านที่
1 ถึง 78 บรรทัด ด้านที่ 2 จำนวน 58 บรรทัด อย่างไรก็ตามสรุป
ได้ว่าจารึกมีจำนวนด้านและบรรทัดไม่แน่นอน

2.4 ขนาด

จารึกแต่ละรายการมีขนาดที่ไม่แน่นอน บาง
รายการอาจมีความสูงเกือบ 200 เซนติเมตร เช่น จารึก กพ.1
นครชุม สูงถึง 193 เซนติเมตร ในขณะที่บางรายการอาจมีขนาด
เพียง 6.4 ซม. เช่น จารึก สท.54 เจ้าวัดบริหารภิกษุ การวัดขนาด
จารึกของหอสมุดแห่งชาติมีหลายรูปแบบ คือ วัดความกว้าง x สูง
x หนา บางรายการวัดเฉพาะความกว้าง x สูง ถ้าหากจารึกนั้น
เป็นจารึกที่ฐานพระพุทธรูปอาจวัดเฉพาะส่วนฐานตามความ
กว้าง x สูง บางครั้งก็วัดความกว้างหน้าตักพระ x สูง อย่างไร
ก็ตามมีจารึก 8 รายการ (ร้อยละ 19.04) ที่ไม่ทราบขนาดแน่ชัด
เนื่องจากไม่มีการบันทึกไว้ในทะเบียนจารึก

2.5 อักษร

จากการวิเคราะห์จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของ
การศึกษา พบรูปอักษร 5 แบบ คือ อักษรไทยสุโขทัย อักษร
ขอมสุโขทัย อักษรไทยอยุธยา อักษรไทยย้อย อักษรขอมอยุธยา
อักษรธรรมล้านนา จากการศึกษาค้นพบว่า จารึกแต่ละรายการ

อาจใช้อักษรเดียวกันทั้งหมด หรือใช้อักษร 2 แบบ ในรายการเดียวกันก็ได้ ซึ่งสรุปจำนวนได้ดังนี้

2.5.1 อักษรไทยสุโขทัย จำนวน 22 รายการ (ร้อยละ 52.38)

2.5.2 อักษรขอมสุโขทัย จำนวน 8 รายการ (ร้อยละ 19.04)

2.5.3 อักษรขอมอยุธยา จำนวน 5 รายการ (ร้อยละ 11.90)

2.5.4 อักษรไทยสุโขทัยและอักษรขอมสุโขทัย จำนวน 3 รายการ (ร้อยละ 7.14)

2.5.5 อักษรไทยสุโขทัยและอักษรธรรมล้านนา จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 4.76)

2.5.6 อักษรไทยอยุธยาและอักษรขอมอยุธยา จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 4.76)

2.6 ภาษา

การวิเคราะห์ตัวอย่างจารึกที่นำมาใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา พบว่า มีภาษาที่ใช้ในจารึก 3 ภาษาและในจารึกรายการหนึ่งมีทั้งที่ใช้ภาษาเดียวกันในการบันทึกทั้งหมด และใช้สองภาษาบันทึกในรายการเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.6.1 ภาษาไทย จำนวน 35 รายการ (ร้อยละ 83.33)

2.6.2 ภาษาบาลี จำนวน 1 รายการ (ร้อยละ 2.38)

2.6.3 ภาษาสันสกฤต จำนวน 1 รายการ (ร้อยละ 2.38)

2.6.4 ภาษาบาลีและภาษาไทย 5 รายการ (ร้อยละ 11.90)

จากการศึกษาพบว่า จารึกที่เป็นภาษาไทย ส่วนใหญ่มักจะใช้รูปอักษรไทยในการบันทึก แต่ก็มีจารึกที่ใช้ภาษาไทยแต่บันทึกด้วยอักษรขอม 3 รายการ คือ สท.6 สท.7 สท.8 จารึกวัดป่าแดง ในขณะที่เดียวกันมีข้อสังเกตว่าหากเป็นจารึกภาษาบาลีและภาษาไทย จะใช้รูปอักษรไทยสุโขทัยสำหรับบันทึกภาษาไทย และใช้รูปอักษรขอมสุโขทัย สำหรับบันทึกบาลี เช่น จารึกวัดโสมการาม หรืออีกกรณีหนึ่ง คือ จารึก สท.52 ลานทองสมเด็จพระมหาเถรจุฑามุณี ที่พบว่า ส่วนที่เป็นภาษาไทยจะใช้อักษรไทยสุโขทัยบันทึก แต่ส่วนที่เป็นภาษาบาลีจะได้อักษรธรรมล้านนาบันทึก เป็นต้น

3. คุณลักษณะด้านบริบทที่เกี่ยวข้องกับจารึก

3.1 เลขทะเบียน

จารึกที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.23) ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการดูแลรักษาจารึก

และเอกสารโบราณของชาติ การกำหนดเลขทะเบียนจารึกใช้ระบบอักษรย่อตามจังหวัดที่พบ ตามด้วยเลขลำดับรายการที่พบก่อนหลัง เช่น จารึกพ่อขุนรามคำแหง เลขทะเบียน สท. 1 หมายถึง จารึกที่พบในจังหวัดสุโขทัย ลำดับที่ 1 อย่างไรก็ตามมีจารึกบางรายการที่แม้จะพบในกรุงเทพฯ แต่มีการกำหนดเลขทะเบียนให้เป็นจังหวัดที่น่าจะเป็นแหล่งที่อยู่เดิม เช่น จารึกวัดป่าแดง (แผ่นที่ 1) ซึ่งพบที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ แต่กำหนดให้เป็น สท.6 เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า มีจารึกอีก 1 รายการที่มีเฉพาะเลขทะเบียนของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ แต่ไม่มีเลขทะเบียนของหอสมุดแห่งชาติ คือ กพข.ล.4044 จารึกฐานพระพุทธรูปทิวไสหิง สำหรับการกำหนดเลขทะเบียนจารึกนั้นมักจะกำหนด 1 เลขทะเบียนต่อจารึก 1 รายการ แต่ก็พบว่า มีข้อยกเว้น คือ จารึกภาพขาควัดศรีชุม ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 41 แผ่น แต่กำหนดให้ใช้เลข สท.32 รวมกันเพียงเลขเดียว

เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่าระบบการให้เลขทะเบียนจารึกตามจังหวัดที่พบเรียงตามลำดับการพบก่อนหลังนั้น น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุมทางบรรณานุกรม หรือเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาจารึกของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มากกว่าจะเป็นเลขทะเบียนที่เอื้อให้ผู้รู้เข้าถึงตัวจารึก

3.3 ที่พบ

ที่พบจารึก หมายถึง บริเวณที่มีการค้นพบจารึก เช่น ในวัด แหล่งโบราณสถาน กรุพระเจดีย์ โดยบริเวณดังกล่าวอาจเป็นที่อยู่ดั้งเดิมของจารึกหรืออาจไม่ใช่ก็ได้ เนื่องจากจารึกอาจมีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่ตั้งเดิม มายังอีกแหล่งหนึ่ง จนกระทั่งมีการค้นพบและแจ้งไปยังกรมศิลปากรให้มาสำรวจและขึ้นทะเบียน ก่อนจะนำไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานหรือแหล่งที่เหมาะสมต่อไป สำหรับจารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษาส่วนใหญ่ มีการบันทึกว่าพบอยู่ที่จุดใด (ร้อยละ 88.09) มีเพียง 5 รายการ (ร้อยละ 11.91) ที่ไม่มีข้อมูลบันทึกไว้

การบันทึกข้อมูลอาจบันทึกจุดที่พบอย่างละเอียด เช่น จารึก สท.15 ปุชนจิตขุนจอต พบที่ริมเสาเบื้องขวาหน้าวิหารหลวงด้านหลังวิหารสูง วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย แต่จารึกบางรายการอาจบันทึกไว้เพียงกว้างๆ เช่น จารึก พจ.3 เจ้าเถรพุทธสาคร 2 พบที่ จ.พิจิตร เป็นต้น

3.3 ที่อยู่ดั้งเดิม

ที่อยู่ดั้งเดิมของจารึก หมายถึง แหล่งที่จารึกน่าจะอยู่มาตั้งแต่แรกสร้าง ซึ่งมักจะเป็นวัด หรือแหล่งโบราณสถานต่างๆ จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษา จำนวน 23 รายการ (ร้อยละ 54.76) ไม่พบหลักฐานแหล่งที่อยู่ดั้งเดิม ในขณะที่จารึกอีก จำนวน 19 รายการ (ร้อยละ 45.24) สามารถระบุหรือสันนิษฐานแหล่งที่อยู่ดั้งเดิมได้ จากการศึกษพบว่า มีจารึกจำนวนไม่มากนักที่ค้นพบในที่อยู่ดั้งเดิมหรือไม่ถูกเคลื่อน

ย้ายไปไหน เช่น จารึก สท.4 วัดป่ามะม่วง ภาษาบาลี พบ ณ บริเวณวัดป่ามะม่วง ต.เมืองเก่า อ.เมือง จ.สุโขทัย ซึ่งเป็นที่ตั้งดั้งเดิม ในขณะที่จารึก อย.1 วัดป่ามะม่วง หลักที่ 1 ภาษาไทย พบที่วัดใหม่ (ปราสาททอง) อ.นครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา แต่จากเนื้อความในจารึกทำให้ทราบว่า ที่อยู่ดั้งเดิมของจารึกหลักนี้คือ ณ วัดป่ามะม่วง จ.สุโขทัย หรือ จารึก สท.3 วัดป่ามะม่วง ภาษาเขมร ก็พบที่เนินปราสาท ต.เมืองเก่า อ.เมือง จ.สุโขทัย แต่ที่อยู่ดั้งเดิมนั้น คือ วัดป่ามะม่วง เหมือนจารึก สท.4 และ อย.1 เป็นต้น การสันนิษฐานแหล่งที่อยู่ดั้งเดิมนั้น มักจะพิจารณาจากเนื้อความในจารึก ซึ่งอาจบอกชื่อเดิมของวัด หรือสถานที่ตั้งเดิมของจารึกนั้นๆ เช่น จารึก สท.26 วัดอโศการาม ค้นพบที่วัดสลัดได ต.เมืองเก่า อ.เมือง จ.สุโขทัย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แต่เดิมวัดสลัดไดนั้นชื่อว่า วัดอโศการาม ตามที่ปรากฏในจารึกนั่นเอง นอกจากนี้ยังพบว่า มีจารึกจำนวนหนึ่งที่ถูกละเลี่ยนย้ายมาจากที่อยู่เดิม เช่น จารึก สท.6 วัดป่าแดง แผ่นที่ 1 พบบริเวณฐานพระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพฯ แม้จะตรวจสอบได้ว่าน่าจะถูกละเลี่ยนย้ายมาจากวัดป่าแดง จ.สุโขทัย แต่ในปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าวัดป่าแดง สุโขทัย นั้นอยู่บริเวณใดในปัจจุบัน เป็นต้น

3.4 ที่อยู่ปัจจุบัน

เนื่องจากจารึกถือเป็นสมบัติของชาติ จะต้องถูกนำมาเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือหน่วยงานอื่นๆ แล้วแต่กรณี จารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษาส่วนใหญ่มีการเคลื่อนย้ายมาอยู่ในความครอบครองดูแลของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือหอสมุดแห่งชาติ แต่มีบางส่วนที่ยังอยู่ในแหล่งโบราณสถาน ที่อยู่ปัจจุบันของจารึกที่นำมาเป็นตัวอย่างของการศึกษา

3.5 ประวัติการได้มา

จารึกที่หอสมุดแห่งชาติหรือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำรองและขึ้นทะเบียนไว้แล้ว มักจะมีการบันทึกประวัติการได้มาอย่างสั้นๆ โดยระบุว่าใครเป็นผู้ค้นพบ ถูกเคลื่อนย้ายมาเก็บรักษาในแหล่งใหม่ได้อย่างไร ตลอดจนข้อสังเกตและสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับจารึกรายการนั้นๆ จากการศึกษาพบว่า จารึกจำนวน 36 รายการ (ร้อยละ 85.71) มีการบันทึกประวัติการได้มา ในขณะที่มีจารึกอีกจำนวน 6 รายการ (ร้อยละ 14.29) ที่ไม่มีบันทึกประวัติการได้มาหรือบอกแต่เพียงว่าอยู่ในครอบครองของหอสมุดหรือพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติมาแต่เดิม ข้อมูลส่วนประวัติการได้มานั้นนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ ทำให้ทราบว่าจารึกรายการนั้นๆ ค้นพบเมื่อใด มีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งเดิมได้อย่างไร

3.6 ผู้อ่าน แพล หรือให้คำปรึกษา

ในกระบวนการจัดการจารึก ผู้อ่าน แพล หรือให้คำปรึกษา อาจถือว่าเป็นกลุ่มผู้รับผิดชอบต่อเนื้อหาของจารึก หรือเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงาน เนื่องจากจารึกเป็นเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยภาษาและอักษรที่ยากแก่การเข้าใจ ดังนั้นเมื่อมีการค้นพบจารึกรายการหนึ่งๆ จึงเป็นหน้าที่ของนักอ่านจารึกที่จะทำการอ่าน แพล วิเคราะห์ตีความ รวมถึงอธิบายคำศัพท์ที่พบในจารึก กระบวนการอ่านจารึกในที่นี้หมายถึง การที่นักอ่านจารึก อ่านอักษรโบราณในจารึกแล้วแปลงรูปแบบอักษรโบราณให้เป็นรูปอักษรไทยปัจจุบัน โดยยังคงใช้เครื่องหมาย อักษรวิธีการสะกดคำตามที่พบในจารึก ที่เรียกว่าการจัดทำคำถ่ายถอดอักษร หรือคำจารึก หรือการปริวรรตอักษร เพื่อให้ผู้ศึกษาค้นคว้าทราบว่า การวางสระ พยัญชนะ การสะกดแบบดั้งเดิมในจารึกนั้นเป็นอย่างไร ถ้าหากจารึกนั้นบันทึกด้วยภาษาไทย นักอ่านจารึกจะจัดทำคำอ่านจารึก ซึ่งหมายถึง การแปลงข้อความในจารึกให้เป็นอักษรวิธีปัจจุบัน ใช้เครื่องหมาย ตัวสะกดแบบปัจจุบัน ให้ผู้ศึกษาค้นคว้าสามารถอ่านเข้าใจได้

ในกรณีที่จารึกนั้นบันทึกด้วยภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทย เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต เขมร นักอ่านจารึกจะจัดทำคำแปลเป็นภาษาไทยให้ แต่ถ้าหากจารึกนั้นบันทึกด้วยภาษาไทย และภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต ก็จะมีการจัดทำทั้งคำอ่าน สำหรับข้อความภาษาไทย และคำแปลสำหรับข้อความภาษาบาลีหรือสันสกฤตควบคู่กัน เมื่อนักอ่านจารึก อ่าน แพล เป็นเบื้องต้นแล้ว มักจะต้องส่งคำอ่าน แพล นั้นให้กับผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบแก้หรือให้คำปรึกษาอีกครั้ง เพื่อความถูกต้องน่าเชื่อถือ ดังนั้นจึงพบว่า จารึกรายการหนึ่งๆ นอกจากจะมีชื่อผู้อ่าน แพล แล้ว ยังมีชื่อผู้ให้คำปรึกษา อีกด้วย จากการศึกษาพบว่า จารึกรายการหนึ่งๆ อาจมีผู้รับผิดชอบ ในการอ่าน แพล และให้คำปรึกษาได้หลายกรณี

3.7 สำเนาจารึก

เนื่องจากจารึกเป็นเอกสารโบราณที่ยากจะรวบรวมต้นฉบับมาไว้ยังแหล่งเดียวกันได้ ดังนั้นในการจัดการและการศึกษาจารึก จึงรวบรวมจากการทำสำเนาจารึก ซึ่งมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ 1) สำเนาจารึกบนกระดาษสา (rubbing) 2) ภาพถ่ายจารึก 3) ภาพคัดจำลองอักษร ในกรณีที่เส้นจารึกบางเบา หรืออยู่บนวัสดุที่ยากแก่การทำสำเนบบนกระดาษสา หรือถ่ายภาพ เช่น จารึกบนแผ่นเงิน ทอง นักอ่านจารึกจะทำการวาดจำลองรูปอักษรให้ใกล้เคียงต้นฉบับมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จากการศึกษาพบว่า จารึกส่วนใหญ่มีการทำสำเนาจารึก

3.8 การพิมพ์เผยแพร่

จารึกที่นำมาศึกษาทั้งหมดมีการอ่าน แพล และตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ วารสาร ที่จัดทำขึ้นโดยกรมศิลปากร

เช่น จารึกพ่อขุนรามคำแหง มีการตีพิมพ์เผยแพร่มาแล้วอย่างน้อย 8 ครั้ง เป็นต้นว่าในหนังสือประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย พ.ศ. 2467 หนังสือประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3 พ.ศ. 2539 หนังสือประชุมจารึก ภาค 8 พ.ศ. 2548 สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ข้อมูลการตีพิมพ์ส่วนใหญ่มาจากหนังสือประชุมจารึกภาค 8 พ.ศ. 2548 และหนังสือจารึกในประเทศไทย พ.ศ. 2529 การตีพิมพ์จารึกแต่ละรายการมักจะประกอบด้วย 1) ภาพถ่ายหรือภาพสำเนาจารึกบนกระดาษสา 2) ข้อมูลจารึก จากทะเบียนจารึกของหอสมุดแห่งชาติ 3) คำอ่าน คำแปล และการอธิบายคำศัพท์

การศึกษาจารึกตามแนวการวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศทำให้สามารถสกัด (extract) องค์ประกอบเมทาดาทาของจารึกได้ จำนวน 19 องค์ประกอบ แบ่งออกเป็นด้านเนื้อหา 5 องค์ประกอบ คือ กลุ่มเนื้อหา โครงสร้างเนื้อหา ชื่อจารึก ยุคสมัย ผู้สร้าง ด้านกายภาพ 7 องค์ประกอบ คือ วัสดุบันทึก รูปลักษณะ ขนาด จำนวนด้านและบรรทัด รูปอักษร ภาษา

และด้านบริบท 8 องค์ประกอบ คือ เลขทะเบียน ที่พบ ที่อยู่ดั้งเดิม ที่อยู่ปัจจุบัน ประวัติการได้มา ผู้อ่าน แปล หรือให้คำปรึกษา สำเนาจารึก การพิมพ์เผยแพร่

เมื่อนำองค์ประกอบที่ได้มาเปรียบเทียบกับการสนับสนุนหน้าที่ของเมทาดาทา (metadata functions) คือ 1) การสืบค้นและเข้าถึง (searching & access) 2) การบริหารจัดการ (administration) 3) การเชื่อมโยงไปยังสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง (linking) และจัดจำแนกตามประเภทของเมทาดาทาคือ 1) เมทาดาทาสำหรับการบรรยายทรัพยากรสารสนเทศ (descriptive metadata) 2) เมทาดาทาสำหรับการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศ (administrative metadata) และ 3) เมทาดาทาสำหรับการแสดงโครงสร้างของทรัพยากรสารสนเทศ (structural metadata) สามารถแสดงได้ดังตารางที่ 3 ซึ่งผลที่ได้ในกระบวนการนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นเค้าร่างเมทาดาทาของจารึกที่สมบูรณ์ต่อไป

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของจารึก จากการวิเคราะห์คุณลักษณะด้านกายภาพ เนื้อหา และบริบท

Feature	Element	Metadata Functions	Metadata Type	Definition
เนื้อหา	1. กลุ่มเนื้อหา	- Searching & Access - Linking	- Descriptive	กลุ่มเนื้อหาหลักที่ปรากฏในจารึก เช่น การประกาศกิจกรรมทางศาสนา การพระราชทานสมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์ การสรรเสริญกษัตริย์และพระราชวงศ์ หลักธรรมมะคาถา หรือบทสรรเสริญพระเป็นเจ้า เป็นต้น
	2. โครงสร้างเนื้อหา	- Searching & Access - Linking	- Descriptive	การจัดลำดับเนื้อหาภายในจารึก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ <i>ส่วนต้น</i> เป็นส่วนนำเข้าสู่เนื้อความหลัก หรือการขึ้นต้นข้อความด้วยถ้อยคำอันเป็นศิริมงคล แล้วจึงบอกวันเวลา อันเป็นมูลเหตุให้เกิดการจารึกขึ้น <i>ส่วนเนื้อความ</i> เป็นส่วนที่บอกหรือประกาศเรื่องราวที่จารึก อาจเป็นข้อความสั้นๆ บันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในขณะนั้น <i>ส่วนท้าย</i> เป็นส่วนที่แสดงการตั้งอธิษฐาน ขอให้ผลบุญกุศลที่ได้กระทำตามรายละเอียดในส่วนเนื้อความนั้นส่งผลให้ได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้น โครงสร้างดังกล่าวไม่มีแบบแผนตายตัว จารึกอาจมีหรือไม่มีส่วนต้นหรือส่วนท้ายก็ได้ แต่จะต้องมีส่วนเนื้อความ
	3. ชื่อจารึก	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ชื่อที่นักอ่านจารึกและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกำหนดขึ้น เพื่อให้สามารถแยกแยะจารึกแต่ละรายการได้ การกำหนดชื่อจารึกอาจเรียกตามชื่อผู้จัดทำหรือสั่งให้ทำ เรียกตามสถานที่พบจารึก เรียกตามชื่อบุคคลหรือชื่อสถานที่ในจารึก เรียกตามชื่อบุคคล สถานที่ในจารึก เรียกตามเนื้อหาจารึก เรียกตามวัสดุบันทึก

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของจารึก จากการวิเคราะห์คุณลักษณะด้านกายภาพ เนื้อหา และบริบท (ต่อ)

Feature	Element	Metadata Functions	Metadata Type	Definition
เนื้อหา	4. ยุคสมัย	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ปีที่สร้างจารึก ซึ่งอาจเป็นปีจุลศักราช มหาศักราช พุทธศักราช หรือระบบการนับปีอื่นๆ โดยคำนวณมาเป็นปีพุทธศักราช หากจารึกไม่มีการระบุศักราช อาจสันนิษฐานอายุจารึกจากรูปอักษร หรือความเชื่อมโยงกับงานศิลปกรรมหรือสถาปัตยกรรมประกอบแล้วสันนิษฐานออกมาเป็นช่วงอายุหรือระบุเป็นพุทธศตวรรษ
	5. ผู้สร้าง	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ผู้ที่ทำให้เกิดการจารึกขึ้น อาจเป็นผู้ที่กระทำการกิจกรรมทางศาสนา แล้วต้องการประกาศให้คนทั่วไปรู้ จะได้ร่วมอนุโมทนาบุญ หรือผู้ที่สั่งให้บันทึกเรื่องราวต่างๆ หรือผู้ประพันธ์ข้อความในจารึก
กายภาพ	6. วัสดุบันทึก	- Administration	- Descriptive - Administrative	วัสดุรองรับการบันทึกด้วยวิธีการจารหรือตอกสกัด เช่น หิน โลหะ ไม้ เป็นต้น
	7. รูปลักษณ์	- Administration	- Descriptive - Administrative	ลักษณะรูปร่างภายนอกที่สังเกตได้ของจารึก จัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ จารึกที่เป็นหลักหรือแท่ง จารึกที่เป็นแผ่น จารึกที่เป็นส่วนประกอบของโบราณวัตถุ จารึกที่เป็นส่วนประกอบของโบราณสถาน
	8. จำนวนด้านและบรรทัด	- Administration	- Descriptive - Administrative - Structural	จำนวนด้านและบรรทัดที่ปรากฏข้อความจารึก ในจารึกรายการหนึ่งอาจมีได้หลายด้าน แต่ละด้านมีได้หลายบรรทัดไม่แน่นอน ในขณะที่เดียวกันบางด้านอาจไม่มีข้อความจารึกก็ได้
	9. ขนาด	- Administration	- Descriptive - Administrative	ขนาดของจารึกวัดตามความกว้าง x สูง x หนา มีหน่วยเป็นเซนติเมตร ถ้าหากจารึกนั้นเป็นจารึกที่ฐานโบราณวัตถุอาจวัดเฉพาะส่วนฐานตามความกว้าง x สูง บางครั้งก็วัดความกว้างหน้าตักพระ x สูง
	10. อักษร	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	รูปแบบของตัวอักษรที่ปรากฏในจารึก จัดแบ่งตามหลักอักษรวิทยา เช่น อักษรไทยสุโขทัย อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา เป็นต้น
บริบท	11. ภาษา	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ชนิดของภาษาที่บันทึกด้วยรูปอักษรในจารึก เช่น ภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต
	12. เลขทะเบียน	- Searching & Access - Administration	- Descriptive - Administrative	เลขที่กำหนดขึ้นโดยหอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หรือหน่วยงานอื่นๆ สำหรับจารึกแต่ละรายการ โดยอาจกำหนดเป็นอักษรย่อตามจังหวัดที่พบ ตามด้วยเลขลำดับรายการที่พบก่อนหลัง เช่น อย.1 สท.7

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของจารึก จากการวิเคราะห์คุณลักษณะด้านกายภาพ เนื้อหา และบริบท (ต่อ)

Feature	Element	Metadata Functions	Metadata Type	Definition
	13. ที่พบ	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	แหล่งที่มีการค้นพบจารึก เช่น วัด โบราณสถาน กรุพระเจดีย์ โดยบริเวณดังกล่าวอาจเป็นที่อยู่ดั้งเดิมของจารึกหรืออาจไม่ใช่ก็ได้
	14. ที่อยู่ดั้งเดิม	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	แหล่งที่คาดว่าจารึกน่าจะอยู่มาตั้งแต่แรกสร้าง ซึ่งมักจะเป็นวัดหรือแหล่งโบราณสถานต่างๆ ที่อยู่ดั้งเดิมอาจจะเป็นแหล่งเดียวกับจุดที่พบก็ได้
	15. ที่อยู่ปัจจุบัน	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	แหล่งที่จารึกถูกเก็บรักษาไว้ ณ เวลาปัจจุบัน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ วัดหรือแหล่งโบราณสถานต่างๆ
บริบท	16. ประวัติการได้มา	- Searching & Access - Administration	- Descriptive - Administrative	ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการขึ้นทะเบียนหรือการได้มา ซึ่งจารึกของหน่วยงาน โดยมักจะระบุว่าใครเป็นผู้ค้นพบ ถูกเคลื่อนย้ายมาเก็บรักษาในที่อยู่ปัจจุบันได้อย่างไร ตลอดจนข้อสังเกตและสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับจารึกรายการนั้นๆ
	17. ผู้อ่าน แพล หรือ ให้คำปรึกษา	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ชื่อบุคคลผู้สร้างสรรค์ผลงานการอ่าน แพล หรือ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับจารึกรายการนั้นๆ
	18. สำเนาจารึก	- Searching & Access - Administration - Linking	- Descriptive - Administrative	ทรัพยากรสารสนเทศที่ทำสำเนาจากจารึกต้นฉบับ เช่น สำเนาจารึกบนกระดาษสา ภาพถ่ายจารึก ภาพคัดจำลองอักษร
	19. การพิมพ์เผยแพร่	- Searching & Access - Linking	- Descriptive - Administrative	รายการบรรณานุกรม รายการเอกสารที่มีการนำเอา ข้อมูลเกี่ยวกับจารึก เช่น คำอ่าน คำแปล ภาพถ่าย หรือการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับจารึกรายการนั้นๆ มาตีพิมพ์เผยแพร่

■ อภิปรายผล

การวิเคราะห์จารึกตามแนวการวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศ ทำให้เห็นถึงคุณลักษณะ 3 ส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นทรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ เนื้อหา คือ สิ่งที่ถูกบันทึกไว้ในวัสดุรองรับการบันทึกนั้น กายภาพ คือ สื่อหรือวัสดุบันทึกเรื่องราวที่จับต้องได้หรือลักษณะภายนอกที่สังเกตได้ และบริบท คือ สิ่งแวดล้อมที่บ่งชี้ว่าจารึกนั้นมีที่มาอย่างไร หน่วยงานใด

รับผิดชอบ มีการจัดการและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรสารสนเทศที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อย่างไร ซึ่งทั้งสามส่วนนี้เชื่อมโยงกันด้วยโครงสร้าง (structure) ภายในและภายนอกที่สัมพันธ์กัน นั่นคือเนื้อหาต้องถูกบันทึกหรือถ่ายทอดลงบนวัสดุที่มีกายภาพจับต้องได้ ในขณะที่เดียวกันการจะเข้าใจถึงเนื้อหา ตีความ จัดกลุ่มจัดการจารึกได้ต้องอาศัยบริบทของจารึกเป็นตัวกำกับ จาก

คุณลักษณะเฉพาะของจารึกดังกล่าวมาแล้วนั้น ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดการจารึกต้องแตกต่างจากทรัพยากรสารสนเทศทั่วไป โดยเฉพาะการจัดการคำอธิบายจารึกที่ไม่สามารถใช้มาตรฐานสำหรับทรัพยากรสารสนเทศทั่วไปได้ งานวิจัยนี้จึงเป็นอีกหลักฐานที่ยืนยันแนวคิดของ Taylor และ Joudrey (2009) ที่ว่าในปัจจุบันยังไม่มีกฎเกณฑ์มาตรฐานใดที่สามารถใช้ได้กับทุกทรัพยากรสารสนเทศ (no one size fits all schema) ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาแบบแผนหรือเค้าร่างสำหรับทรัพยากรสารสนเทศ โดยคำนึงถึงเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ เนื้อหา กายภาพ บริบทหรือกลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศนั้นๆ

ในบรรดาองค์ประกอบเมทาดาตาที่ได้ ครั้งนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญและควรพิจารณาเป็นพิเศษ คือ ภาษาอักษร ที่พบหรือที่อยู่ดั้งเดิม กล่าวคือ อักษรเป็นสิ่งที่ใช้บันทึกภาษา จารึกที่พบในยุคสมัยหรือดินแดนใดดินแดนหนึ่ง ก็มักจะต้องใช้รูปอักษรและภาษาที่ใช้กันในยุคนั้นหรือดินแดนนั้น เช่น อักษรไทยสุโขทัย ใช้บันทึกภาษาไทย ที่ใช้ในอาณาจักรสุโขทัย ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 - พุทธศตวรรษที่ 20 อักษรจึงสามารถใช้กำหนดอายุของจารึกได้ แม้จารึกนั้นจะไม่ปรากฏศักราช โดยการเปรียบเทียบในเชิงอักษรวิทยา และอาจบอกแหล่งที่มาของจารึกนั้นได้กว้างๆ ว่ามาจากดินแดนใดในกรณีที่ถูกเคลื่อนย้ายไปโดยไม่มี การบันทึกประวัติเอาไว้ ดังนั้น อักษรและภาษา จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างมากสามารถนำไปเป็นจุดเข้าถึง (access point) เพื่อเชื่อมโยงไปยังองค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน คือ อายุ ที่พบ ที่อยู่ดั้งเดิม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้งานจารึก ที่พบว่า นักอ่านจารึกใช้อักษรและภาษาของจารึกเป็นจุดเข้าถึงสำคัญ (วิศปัติย์ ชัยช่วย, ลำปาง แม่นมาตย์, วิลาศ ววงค์, และ นิศาชล จ่านศรี, 2557) ตรงข้ามกับเอกสารโบราณประเภทหนังสือโบราณที่จุดเข้าถึงสำคัญ คือ ชื่อเรื่อง (Chamnongsri, 2009) เนื่องจากจารึกไม่มีการตั้งชื่อเรื่องมาตั้งแต่ต้น แต่ชื่อนั้นถูกตั้งขึ้นโดยนักอ่านจารึก เพื่อให้จำแนกแยกแยะจารึกแต่ละรายการได้ มากกว่าจะตั้งให้แทนเนื้อหาในจารึกนั่นเอง

สำหรับในต่างประเทศยังไม่พบว่ามีการกำหนดเค้าร่างเมทาดาตาสำหรับจารึกอย่างชัดเจน โดยแต่ละโครงการจัดการจารึก เช่น The Epidoc Aphrodisias Project (EPAPP) มหาวิทยาลัยคิงส์ คอลเลจลอนดอน ประเทศอังกฤษ Telamon project มหาวิทยาลัยโซเฟีย ประเทศบัลแกเรีย Image Bank of Inscriptions โดย Centre for the Study of Ancient Documents (CSAD) มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ต่างก็มีการกำหนดแบบแผนสำหรับการอธิบายจารึกของตนเอง มากน้อยในรายละเอียดแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม พบว่า

องค์ประกอบที่ทุกโครงการจะต้องมี คือ 1) ส่วนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอายุหรือศักราชของจารึก 2) ส่วนที่เกี่ยวกับสถานที่พบ 3) ภาพถ่าย 4) ส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาหรือสาระสำคัญของจารึก บางโครงการอาจจะให้บรรณานุกรมของงานที่เกี่ยวข้องกับจารึก รายการนั้นๆ หรือข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

■ ข้อเสนอแนะ

จารึกที่นำมาวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นจารึกในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยคือ เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะทางสารสนเทศของจารึกในประเทศไทย ในด้านเนื้อหา กายภาพ และบริบท อย่างไรก็ตามก็หาวิธีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบจารึกที่พบในอาเซียน เช่น ลาว กัมพูชา พม่า ซึ่งมีวัฒนธรรมด้านภาษาและอักษรที่สัมพันธ์กัน อาจทำให้ได้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ในการนำไปพัฒนาขยายให้เค้าร่างเมทาดาตาสามารถปรับใช้ได้กับจารึกในอาเซียน ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นการส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

■ เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2552). *ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. (2548). *ประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2549). *ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด รวมบทนิพนธ์เสาหลักทางวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วิศปัติย์ ชัยช่วย, ลำปาง แม่นมาตย์, วิลาศ ววงค์, และ นิศาชล จ่านศรี. (2557). พฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้งานจารึก. *ดำรงวิชาการ*. 13(1), 159-178.
- Baca, M., & Getty Research institute. (2008). *Introduction to metadata* (2nd ed.). Los Angeles, CA: Getty Research Institute.
- Caplan, P. (2003). *Metadata fundamentals for all librarians*. Chicago: American Library Association.
- Chamnongsri, N. (2009). *Metadata development for management of a digitized palm leaf manuscript* (Thesis [Ph.D.] Information Studies). Khon Kaen University, Khon Kaen.
- Chen, Y.-n., Chen, S.-j., Sum, H.-c., & Lin, S. C. (2003, October 2). Functional requirements of metadata system: From user needs perspective. Retrieved from <http://dcpapers.dublincore.org/pubs/article/view/737>

- Haynes, D. (2004). *Metadata for information management and retrieval*. London: Facet.
- Jean, G. (1992). *Writing: The story of alphabets and scripts*. London: Thames and Hudson.
- Kando, N., & Adachi, J. (2004, March 2). Cultural heritage online: Information access across heterogeneous cultural heritage in Japan. Retrieved from <http://www.kc.tsukuba.ac.jp/dlkc/e-proceedings/papers/dlkc04pp136.pdf>
- Shepherd, E., & Yeo, G (2003). *Managing records: A handbook of principles and practice*. London: Facet.
- Taylor, A. G., & Joudrey, D. N. (2009). *The organization of information* (3rd ed.) Westport, CT.: Libraries Unlimited.